

personažai, teksto pobūdis (proza, eiliuotas tekstas, daina, malda).

Lyginant su didžiuliu latvių užkalbėjimų lobynu, LFA skaitmeniniame archyve *Rinkinys Nr. 150* atrodo esanti gana kukli jo dalis. Vis dėlto šios unikalios kolekcijos pristatymas, supažindinantis su užkalbėjimų gyvavimo bei rinkimo istorija ir svarbiausiais tekstų ypatumais, leidžia susidaryti bendrą vaizdą apie latvių užkalbėjimus ir jų savitumą. Tai tarsi pradžiamokslis, kurį perpratus jau drąsiau galima nerti į beveik bekrasį LFA užkalbėjimų skaitmeninį vandenyną.

Daiva Vaitkevičienė

ŽVELGIANTIS Į ATMINTIES ATODANGAS

Praėjusiais metais pasirodė naujas poeto, Vilniaus universiteto docento, eseisto ir visuomenininko Marcelijaus Martinaičio filologinį palikimą pristatantis leidinys – *Lietuvių etnologijos etiudai: Senosios mūsų atminties atodangos*¹. Į knygą pateko daugiau kaip trisdešimt tekstų, jau anksčiau spausdintų įvairiuose leidiniuose, perteikiančių autoriaus idėjas apie tautosaką, etninę kultūrą, tradicinę gyvenseną. Knygą sudaro keli skyriai: pirmajame („Mitų ir tautosakos atminties skaitymas“) – lietuvių tautosakos tekstų interpretacijos, antrajame („Medinis lietuvių epas: medžio drožyba“) – lietuvių tautodailei skirti tekstai, trečiajame („Mitų ir tautosakos atšvaitai literatūroje ir mene“) – lietuvių literatūros ir meno mitologinės bei tautosakinės interpretacijos, dar pluoštas tekstų apie

1 Marcelijus Martinaitis. *Lietuvių etnologijos etiudai: Senosios mūsų atminties atodangos*, sudarė ir parengė Antanas Rybelis, Vilnius: Margi raštai, 2020.

žymiuosius tautosakos rinkėjus ir pateikėjus Mečislovą Davainį-Silvestraitį, Matą Slančiauską, Anelę Čepukienę, apie Donato Saukos, Norberto Vėliaus tekstus bei svarstymai apie etninės kultūros gyvybingumą šiandien. Tekstų parašymo laikas – nuo aštuntojo praėjusiojo amžiaus dešimtmečio iki autoriaus mirties, tad juose labai gerai atsispindi, kada ir kaip M. Martinaitis suformavo savo pasaulėžiūrinę ir vertybinę poziciją etninės kultūros atžvilgiu, kaip nuosekliai ir atkakliai ją gynė bei propagavo. Nesuklysimė sakydami, kad jo būta vieno svarbiausių etnokultūrinio lietuvių sąjūdžio ideologų, lėmusio tiek folkloro tyrimų kryptis, tiek folklorizmo procesus. Jis formavo viešą nuomonę apie tai, kokios turi būti etninės kultūros atminties formos, kokie jos dėmenys svarbiausi, turintys išliekamąją vertę. Daugelį savo idėjų jis perteikė ir paskaitose studentams, iš kurių ne vienas vėliau rinkosi vienaip ar kitaip dalyvauti etnokultūrinėje veikloje.

Kaip ir daugelyje M. Martinaičio knygų, čia vyrauja eseistinis mąstymo būdas, kuris, pasak Vytauto Kubiliaus, geriausiai išreiškia mokėjimą žvelgti sintetiškai, išlaikant intelektualinę įtampą². Nors tekstų žanrinis pobūdis lyg ir neįpareigoja laikytis mokslinės precizijos ir analizės nuoseklumo, vis dėlto, kaip rodo ankstesnės autoriaus knygos ir pastaroji, jo pajėgta formuluoti esminius dalykus, kurie iki šiol aktualūs ir folkloristikos ar etnologijos mokslui. Tai yra pastebėjusi ir literatūrologė profesorė Viktorija Daujotytė: „Prigimtinės kultūros tyrimuose ir patyrimuose Marcelijaus Martinaičio poezija, svarstymai, liudijimai yra pamatiniai; juos galima suvokti kaip savitą poetinę antropologiją. Iš prigimtosios kultūros žmogus

.....

2 Vytautas Kubilius. *Žanrų kaita ir sintezė*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 200.

gauna ženklų, kodų, šifrų rinkinį, pagal kurį jis orientuojasi pasaulyje, pažindamas ir atpažindamas, pasirinkdamas ir apsispręsdamas.³

M. Martinaičio poetinė antropologija išties labai savita: metafora čia neretai atstoja terminą ar sąvoką, kuri dar neišrasta ar neįsitvirtinusi moksle, o pats metaforinis kalbėjimas nurodo į tuos turinius, kurie tik ateityje taps atskirų tyrimų kryptimis.

Pirmasis knygos tekstas – „Papyrusai iš mirusiųjų kapų“ – yra vienas stipriausių martinaitiškos poetinės antropologijos pavyzdžių. Jį būtų galima pavadinti ode folkloristikai. Panašiai kaip Mikalojus Dauša savo „Prakalboje į malonųjį klausytoją“ samprotauja apie lietuvių kalbą, taip M. Martinaitis šiame tekste formuoja pastebėjimus apie tautosakos ir etnologijos esmę. Jam rūpi autentiška senoji tautosaka, kuri nemąstoma atskirai nuo papročių, apeigų, bendravimo ir kraštovaizdžio, tautosaka, kuri, deja, jau merdi, jau „kalbos kapiliarais nepersisunkia iš atminties į atmintį“ (p. 11). Net ir nykdama ji yra neįkainojamos vertės: tautosakos ir etnokultūros šukės dar turinčios apsaugoti nuo dvasinės erozijos ir išnykimo... Viena svarbiausių M. Martinaičio čia išsakomų idėjų, kad folkloras – ne tekstas ar melodija, bet mąstymo ir buvimo būdas, kad folkloro vaizdinių perkūrimas turįs esminę įtaką išsaugant kultūros gyvybingumą. Kiek nuostabiausių apibūdinimų, mielų folkloristo ausiai, čia pasakoma: „Folkloras kaip metakalba, viršutinis, labiausiai sutelktas jos lygmuo, veikė visą kalbinę erdvę“; „Tautosaka yra didžiulė žodinė enciklopedija, pilna santrumpų, simbolių ženklų, sutartinių prasmių bei vaizdų“

3 Viktorija Daujotytė, Marcelijus Martinaitis. *Sugrįžęs iš gyvenimo: pokalbiai, literatūriniai laišakai*, Vilnius: Alma littera, 2013, p. 11.

(p. 13); „Tautosaką būtų galima pavadinti užrašais arba įrašais kalboje, kuriuos ji pati ir moko perskaityti“ (p. 14). Tautosaka ir literatūra vienintelės, tepalaikančios kalbos gelminius lygmenis, jos daugiaplaniškumą. Žinoma, iškalbinga ir teksto pabaiga: lietuvių tautosaka simboliškai susiejama su vertingiausia archajine pasaulinės rašto kultūros dalimi – papyrusais iš Egipto kapų.

Tačiau ne vien tautosaka atskleidžia senosios gyvenenos savitumą ir vertę. Kaip teisingai pastebi Jūratė Sprindytė, priešingai nei mentaliteto studijų autoritetas G. Duby'is, kuris tyrinėdamas viduramžių kaimo gyvenimą apibūdino jį kaip antrūšį, tegebantį asimiliuoti aukštuomenės įtakas, M. Martinaitis, „atvirkščiai, etninę lietuvių kaimo kultūrą laiko susitelkusių savin dariniu, iš kurio pavyzdį ėmė profesionalioji“⁴. Tas susitelkęs savin darinys M. Martinaičiui atrodė pats sau pakankamas, save palaikantis ir išlaikantis. Bėgalinis žmogaus, jo namų, kultūros ir gamtos sinkretizmas, susietumas leidžia jiems būti vienam dėl kito palaikančiu, saugančiu dėmeniu. Čia poetas pasirodo kaip tam tikros holistinės gyvenenos šalininkas. Ne sykį įvairiuose šios knygos tekstuose grįžtama prie tradicinės sodybos kaip savarankiško, sau pakankamo kosmoso idėjos, kurio viena įstabiausių savybių – gebėjimas atsikurti po sunaikinimo, pačiai save subalansuoti. Toji nieko netikslingo ir neprasmingo neturinti sistema numatanti ir žmogui vietą pagal jo šeiminingą padėtį, gebėjimus, atliekamus vaidmenis, kurie harmoningai dera tarpusavyje. Žiūrint iš šono į šiuos tekstus ir lyginant su kitais pastarųjų metų

4 Jūratė Sprindytė. „Marcelijaus Martinaičio esė: lietuvių mentaliteto rekonstrukcijos bandymas“, in *Archaika ir modernybė: Marcelijus Martinaitis laikų sąvartose*, sudarė Saulė Matulevičienė, Audinga Peluritytė-Tikuišienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, p. 74.

leidiniais, negali nesistebėti, kaip stipriai idiliškas M. Martinaičio tradicinės sodybos vaizdas disonuoja su kad ir neseniai pasirodžiusiu lietuvių gyvenimosios paveikslu, pateikiamu Gedimino Kulakausko knygoje *Lietuvio kodas*⁵. Skirtingas šiuose tekstuose pateikiamas žiūrėjimo į praeitį rakursas lemia, kad vienu – M. Martinaičio – atveju visa gražu ir prasminga, kitu atveju – proziška, nepatogu, keista. Lyginant puiki proga ir pamąstyti, kokios skirtingos būna atminties atodangos, kai pirmu atveju jas provokuoja nostalgija, antru – smalsumas, kai vienu atveju remiamasi autentiškais vaikystės patyrimais, kurie yra skausmingai nebesiekiamai toli, ir kitu atveju praeitis matoma kaip tolimesnė egzotika su pikantiškomis detalėmis. Emocija, patirtinis ar vien intelektinis sąlytis su aprašomuoju dalyku – esminiai veiksniai, lemiantys, kas ir kaip bus atverta, pasakyta, išgryninta, konstatuota. Emocija, persmelkianti aprašomąjį objektą, lemia, kokie rakursai bus pastebėti. Patyrimų aštrumas lems tam tikrų prasmų sankabas tekstuose, o atsimenamų objektų svėrimas protu poetinėje antropologijoje tikriausiai niekad nebus itin sistemingas ar nuoseklus. Tačiau jis visada jautriai prisilies prie kitų – skaitančiųjų – atminčių, jei tie kiti patyrė ką panašaus. M. Martinaitis taip kuria panašiai atsimenančiųjų bendruomenę, įkvėpdamas viltį, kad praeities fragmentai gali būti esminiai konkrečiam žmogui ir visai visuomenei tuo pat metu. Šiaip jau ir keista, ir ne, kad šmaikštusis, ironiškasis, kai kada net kritiškasis eseistas M. Martinaitis yra visada itin romantiškai ir pakiliai nusiteikęs senosios tradicinės kultūros ir senovojo klodo tautosakos atžvilgiu. Beje, tai

tam tikra jo laiko intelektualų žymė. Panašiai jautęs ir rašęs Donatas Sauka. Štai jo knygoje *Fausto amžiaus epilogas*⁶ teiginių, adoruojančių literatūros idėjiškumą ar etiškumą, reta, o monografija *Tautosakos savitumas ir vertė*⁷ tiesiog trykšta palankumu tradicinei žodinei kūrybai.

Vienas labiausiai stebinančių įspūdžių, skaitant šią knygą, kaip M. Martinaičio gebėta laisvai, tiksliai ir be kompromisų formuluoti savas idėjas. Nė viename jo tekstu nerastume to, ką galėtume pavadinti prisitaikymu prie laiko ar cenzūros, požiūrio švelninimu dėl viešos nuomonės ar ideologinio korektiškumo. Šiuo požiūriu visi tekstai skamba kaip parašyti šiandien, visiškoje laisvėje, sąmoningai prisiemus atsakomybę už tai, kokią vertę jie turės po dešimtmečio ar kelių. Jo pozicijos tvirtumas, kalbant apie XX a. antrosios pusės folklorizmo reiškinius, kurie iš dalies sutapo su ideologizuotu folkloro vaidmeniu visuomenėje, stulbina tiesmukumu ir nekompromisiškumu, stebina gebėjimu pasakyti drąsiai ir kartu matant visą folklorinės tradicijos proceso komplikotumą. Antai dar 1985–1986 m. *Metmenims* rašytame straipsnyje „Tautosaka lietuvių poezijoje“ tautosakos pažinimo seklumas apibūdinamas taip: „Tik pakankamai prisigaminame folklorinės butaforijos, operetinės kostiumerijos. Tautosakos paviršiumi pasiirstyti lengva ir smagu, ypač su kokia nors panele iš lietuviško rūtų darželio. Bet paviršiaus vandenys jau gerokai išraižyti, su degalų dėmėmis, tuščiais buteliais, kamščiais ir kitais civilizacijos laimėjimais“ (p. 193), o sceninis folklorizmo judėjimas dar labiau nuvertinamas: „<...> mes mokame kartais pasiversti naiviais šokančiais

5 Gediminas Kulakauskas. *Lietuvio kodas: įpročiai ir būdas senovės lietuvių prieš 100 metų*, Vilnius: Tyto alba, 2018.

6 Donatas Sauka. *Fausto amžiaus epilogas*, Vilnius: Tyto alba, 1998.

7 Donatas Sauka. *Tautosakos savitumas ir vertė*, Vilnius: Vaga, 1970.

ir dainuojančiais folkloriniais durneliais, nors pasaulis tuo metu gali skilti pusiau, pleškėti liepsnose. Idiliškai sumodeliuotame folkloriniame pasaulyje, rodos, saugu ir ramu, dešimtmečiais nieko nevyksta. Per tą laiką, kol dainuojama ir šokama, daug kas nepažįstamai pasikeičia: lietuvių savimonė, gyvenimo būdas, įsijautimai, pagaliau – pasaulis“ (p. 195).

Tiesa, šį griežtą požiūrį galėtume laikyti ir itin konservatyviu ar net prieštaringu, mat M. Martinaitis, kritikuodamas tam tikrą sceninio folklorizmo konservatyvumą, nenori matyti natūraliai iš folkloro išaugusių vėlyvųjų dainų ar tradicijų kaip vertingų. Net ir tarpukario folklorinė sceninė kultūra jam nepriimtina kaip nebesusijusi su senąja gyvensena ir atitrūkusi nuo senosios pasaulėjautos: „<...> įvairios tradicinės stilizacijos, perkūrimai, pritaikymai pripratina į tautosaką žiūrėti nereikliai, paviršutiniškai, jausti ją kaip literatūrinę tradiciją. Romantizuoti, profesionalų išplatinti dalykai pradeda atrodyti tautosakiškesni už pačią tautosaką“ (p. 194).

Stilizuotas dainas ir šokius jis linkęs laikyti tik „folkloro darymu“ (ten pat). Taip folklorinė tradicija susiejama tik su kaimiška jos būtimi, nematant miestietiško ir sceninio folklorizmo vertės. Kartu atsisakoma pripažinti ir tarpukario romantizuotos poezijos vertę, manant, kad pirmosios amžiaus pusės romantizuota lyrinė dainiškoji poezija kaip ir negalinti suteikti peno dabatinei poetinei tradicijai. Ši turinti semtis iš gilesnių, senesnių klodų (ten pat). Antai ir straipsnyje „Tautosaka lietuvių poezijoje“; atskleisdamas namų temą XX a. lietuvių poezijoje, M. Martinaitis analizuoja Henriko Radausko, Albino Žukausko, Justino Marcinkevičiaus, Vytauto Bložės, Sigito Gedos eilių folkloriškumą, mitologiškumą ir džiaugiasi, kad „[T]ai ne stilistinis ar imitacinis, o, pavadinčiau, situacinis grįžimas prie tautos-

kos, kai mėginama atkurti ar imituoti ne kalbą, ne intonaciją, net ne žanrą, o folklorinį įvykį, situaciją, žodinėmis ir apeiginėmis priemonėmis sukurtą gyvenimą, turėjusį gilesnės prasmės nei žodžiai, rinkėjo užrašytas tekstas <...>“ (p. 195).

Žvelgiant iš šių dienų, tai daugiau individualistinė poeto kaip kūrėjo pozicija nei požiūris antropologo ar folkloristo, kuris, matydamas tautosaką, perduodamą iš kartos į kartą, turėtų neignoruoti paties tiesioginio tradicijos perdavimo akto, kur tėvų ir vaikų ryšys ne mažiau svarbus nei vaikų ir prosenelių. M. Martinaitis čia kaip ir peršoka poros kartų gyvenimą, kurio metu vyko tam tikri surežisuoti ir natūralūs tradicijos raidos procesai, ir įsikimba į XIX a. pasaulėvaizdį bei estetiką kaip tikresnius, vertingesnius, turinčius tarsi didesnę tautinės ar etninės savasties krūvį nei visa XX a. pirmosios pusės folklorinė ir individualioji kūryba. Kodėl taip įvyksta? Juk pati tautiškumo idėja stipresnė būtent XX a. pirmosios pusės dainose ir poezijoje. Gal dėl to, kad poeto vaikystėje jo paties turėtas akiratis neapėmė miestelio ar miesto kultūros, o gal todėl, kad pokariu brendusiam kūrėjui poetinės tradicijos romantizavimas ir idilizavimas raiškos būdais, sociokultūriniu veikimu ir stiliumi priminė folkloro sovietizavimą?

Gilindamiesi, kodėl M. Martinaitis taip vertina senojo klodo tautosaką, atsigrežiame į jo paties senajai tradicinei kultūrai priskirtas vertybines dominantes. Pirmiausia, ką daugelyje straipsnių ar interviu bei pasisakymų akcentuoja M. Martinaitis, tai pasaulėjautos, tradicijos, folkloro, papročių, apeigų, netgi žmogų supančio gamtiško pasaulio normatyvinis vaidmuo. Normatyvumas šiuo atveju iškeliamas kaip itin svarbus ir reikalingas kultūros dėmuo, kurį visai atmeta modernioji kultūra ir modernių laikų sąmonė. Normatyvumas

regimas kaip persmelkiantis visas tradicinės kultūros sritis, visus žodinio meno žanrus ar žmogaus veikimo sritis. Normatyvumo harmonizuojančiu vaidmeniu pasitikima. Žinoma, matoma ir tai, kad tas senasis kultūros vaidmuo visuomenėje jau nebeįmanomas: „<...> tradicinė kultūra vis mažiau tampa paveiki kaip žmonių santykių reguliavimo priemonė, tačiau sustiprėja jos – tautos atminties – vaidmuo, ką galime nesunkiai prarasti, pradėję modeliuoti šį tautos palikimą kaip pramogą“ (p. 72).

Itin daug vertybinio svorio teikiama lietuviškų senųjų dainų masyvui, kuris aukštinaamas lyg sakralusis diskursas, prilygstantis epams, teisynui ar šventiems tekstams: lietuvių dainos vadinamos „žmogaus gyvenimą modeliuojančia sistema“ (p. 74), čia pat pastebima, kad tradicinėje kultūroje nebūta vien estetinio dainų vertinimo, dainuota ne dėl grožio, o pirmiausia dėl to, kad daina padėjo koordinuoti veiksmus (p. 207). Kitur vėl teigiama, kad dainos „buvo ir pedagogika, ir teisė, ir tai, ką mes šiandien vadiname nuostatais, aktais, įstatymais“ (p. 23). Žinoma, toks dainų žanro adoravimas šiandien jau daugumai folkloristų atrodytų įtartinas, neapimantis proziškesnių ar net obsceniškesnių dainuojamojo folkloro apraiškų, bet M. Martinaičiui rūpi tik aukštosios dainų funkcijos.

Ta pati normatyvinė galia, įkūnyta tautosakos tekstuose, priskiriama ir tradiciniam gamtos paveiklui: gamtojauta „įsitvirtino kaip savotiška lietuvių dorovinė pozicija, patikima ir kartais vienintelė institucija, kuri moko ir teikia pavyzdžių, siekiant dermės, ištvėrmės, sakralumo <...>“ (p. 77). M. Martinaitis pastebi, kad tautosakoje gamta pasirodo kaip „pirminė modeliuojanti sistema, sankcionuojanti veiksmus, koduojanti laiką ir erdvę bei visą žmogaus gyvenimo tvarką“ (p. 77). Bet juk tai ne

vien apie tautosaką! Reflektuojantis autorius žvilgsnis krypta į tai, kad toks suvokimas persmelkęs visą ankstesnių kartų gyvenimą. Jei gamta, kuri čia pat yra ir gyvuoja sąveikoje, turi tokią galią žmogui, koks prasmingas ir saugus gali jam atrodyti pasaulis, kaip mažai tokiame pasaulyje chaoso ir netikslingo griovimo... Gamtos ir žmogaus santykis dainose yra absoliučiai palaikantis, atliepiantis ir atspindintis, gamtos reiškiniai pasakose – turintys lėmėjo funkciją. Pasiklovimo pasauliu idėja neabejotinai harmonizavo žmogaus būseną, skatino jo imlumą aplinkai, jos ženklams, intuivumą. Todėl M. Martinaičio įžvalgas galima perskaityti ir kaip idėją apie sudvasintą bei prasmingai veikiančią pasaulį. Kita vertus, skirtingai nei tradicinis menas ir pasaulėjauta, tikrasis lietuviškas kaimas, jo žmonės ir papročiai neidealizuojami. Tai matyti ir iki šiol vertės neprarandančioje Antano Vienuolio „Paskenduolės“ kūrinio analizėje. Kaimo žmogaus mentaliteto pajautimas, kalendorinių papročių, magijos žinojimas, folklorinių žanrų struktūros išmanymas leidžia tyrėjui atsekti gilesnes prasmines struktūras, pirmąkart mąstysenos įvaizdžius. Bet pažiūrėjus giliau – M. Martinaitis čia nėra tik teksto iškoduotojas: jis, analizuodamas žmogaus dramą literatūros kūrinyje, veikia ir kaip tradicijos ar tradicinių nuostatų teisėjas, ginantis žmogiškumą nuo pasenusių patriarchalinių dogmų, nuo tradicinio konservatyvumo.

Tautosakos normatyvumo refleksijas vainikuoja „Fragmentai apie naiviają etiką“. Tradicinė etika čia matoma kaip „atsarginė“ vertybinė sistema moderniam žmogui, galinti padėti išvengti paklydimų, jei bus remiamasi į savo šaknis: „Nuo pat mažų dienų vaikas įstatomas į griežtai nustatytą, tačiau tarsi savaime egzistuojančią folklorinę realybę, kuri apima kasdienę

kalbą, darbą, buitį, šventes, ugdo ne tik meninius pojūčius, bet ir dorovinius įgūdžius. Yra folklorizuota ne tik visa apeigų ir agrarinių švenčių kalba, bet ir dauguma kasdieninės kalbos. Moko pati kalba, jei ji turtinga atitinkamai motyvuotų, pastovią struktūrą ir reikšmę turinčių posakių. Dar ir šiandien, kai klausaisi smagaus dzūkės tarškėjimo arba retos, prilyginimais išmargintos žemaičio šnekos, nejučiom pagalvoji, kad *pats kalbėjimas* čia dar tebėra tam tikras dorovinis aktas, kuriantis *situaciją*“ (p. 313).

Dainų simbolika čia taip pat pavadinama moraline (p. 314). Kodėl devintojo dešimtmečio viduryje *Etikos etuduose* išspausdintame tekste yra aktualizuota būtent ši moralinė tautosakos pusė? Kaip pastebėti pats autorius, jam rūpi, ar šiandieninis žmogus, kurio elgseną „specializuoja“ ir iškraipo skirtingos gyvenimo sritys, dar gali būti „surinktas“ į vieną vientisą dorovinę asmenybę (p. 310).

Taigi M. Martinaitis, gebantis skaityti literatūros folklorinius ir mitologinius klodus, tradicinės kultūros ir tautodailės ženklus, tautosaką analizuoja, prisimena pirmiausia dėl jos normatyvinio ir asmenį, šeimą bei bendruomenę harmonizuojančio vaidmens. Ar šiandien tai dar aktualu? Pirmiausia, tiesiogiai jo idėjas toliau tęsia ir vysto bendraražygės profesorės V. Daujotytės tekstai ir pasisakymai. Visa jos *Prigimtinės kultūros ratilų*⁸ knyga yra tarsi M. Martinaičio idėjų tolesnė refleksija, įgilinimas, detalizavimas. Poeto mintis apie senosios tradicijos vertę vis dar aktyviai cituoja dauguma tautosakininkų, jo skeptiškumą sovietmečio folklorizmui yra besąlygiškai perėmusi nemenka dalis etnomuzikologų, antropologų. Gyvybinga visuomenėje ir tradicinės sodybos kaip harmoningų namų idėja, kurią naujai papildė ekologinis judėjimas. Tad M. Martinaičio idėjos išlieka gyvos ir aktualios.

Jurga Sadauskienė

8 Viktorija Daujotytė. *Prigimtinės kultūros ratilai*, sudarė Daiva Vaitkevičienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017.